

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Hieronymi Dandini Cæsenatis E Societate Iesv De Corpore
Animato Lib. VII.**

Dandini, Girolamo

Parisiis, 1611

IX. Humores hos o[mn] substa[n]tia, & natura differre.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95641](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95641)

cundum, facerem, promptum ad risum, ingeniosum, venustum, bene coloratum. Pituitam autem pigram, lentum, somnolentum, frigidum, ingenio tardum, male coloratum, minus promptum, quin potius ad opera omnia, tum nature, tum voluntatis, ineptum. Contra flava bilis promptum facit & celerem, agilem corpore & ingenio valentem, flavescentem colore aut etiam rubeum: sed macilentum, impatientem, iracundum, mente leuem. Denique bilis atra hominē habet pigrum, tardum, somnolentum, morosum, ingenio hebetem, timidum plumbeique coloris. At si permixta sit cum cholera, prudentem efficit, ingenio memorięque optime ornatum, & ad artes omnes atque scientias aptissimum: vt in primo problemate sectionis 30. pluribus Aristoteles est persecutus.

HVMORES HOS OMNES.

Substantia & natura differre.

CAPVT IX.

Verum maior quædam existit difficultas. Nam vniuersa quidem, tum philosophorum, tum medicorum, schola quatuor hęc in animantium corporibus humores nominat: at non item conuenit inter omnes, an essentia & natura distinguantur. Turisfanus enim in com. 41. 44. in 2. artis parue librū pituitam bilēque duplicem tres esse substantias planē diuersas confirmat: sanguinem verō contendit non esse quartam ab illis distinctam naturam, sed congeiem quandam & permissionem illarum: atque vt certum quæpiam magis abundat, quàm cætera, sanguinem cholericum appellari, pituitosum, aut melancholicum.

Ego verō magno opere hominē miror omnibus alijs in re tam manifesta & certa repugnasse; atque in natura sanguinis vsque ad eodē vitæ nostre necessaria peccasse rā grauitate. Verē namq. Hippocrates quatuor hæc substantias distinctas esse ratiocinatur. Tum quod & nomina ipsa distincta sint; & colores diuersi, & qualitates cætera vel ipsius tactus iudicio dissimiles planē & pugnant: nec minus in sanguine, quàm in reliquis. Tum quod vt diuersa corporib' adhibentur medicamēta, sic diuersi purgantur humores. quoddā enim est, quod pituitā ducat, aliud, quod flauam bilē; aliud, quod atrā: quod si partem quampiā fauciaueris, effluet ipsi sanguis. Per simile illud est, quod vt antea positum est, humores hi quatuor elementis profus respondēt; quæ natura & specie omnino differunt. Atque experientia compertum est diuersis anni temporibus diuersisque ætatibus & regionibus in corporibus eos abundare: modoque vnū, modo alterū altero diminito augeri. Quod si sanguis propriā substantiam non habeat, sed compositum quidpiam esset ex cæteris; nequaquam augeretur ipse cæteris diminutis: nec propriū sibi tempus aut locum haberet; in quibus solus præ cæteris abundaret. Testantur hoc ipsum propria vasa illi dicata, iecur, cor, vena, & arteria; à reliquorum vasū separata, à liene, iecorūque vesica. Nutrimentum

A verō, vt plerisque medicorum placet, diuersis membris ex prædominio præbent: Vesica, lienique, biles; iecinori, cordi, ac reliquis omnibus, sanguis. Vt autem Aristoteli visum est, solus sanguis nutrimentū optimū est; reliqui humores velut excrementa, quæ ab eo fecerri oportet antequam sanguine nutriamur. Accedit, quod pituita, si magis calore coquatur, in sanguinē cedit, duo reliqui humores non item: immo si id esset sanguis, quod Turisfanus affirmat, nec pituita posset in sanguinē mutata nutrire. Quæ enim in tres illos humores mutetur; quorum permissio sit sanguis? pars illius quædam in se ipsam nimirum mutari deberet: vel si non mutaretur, ipsa immediatē & non in sanguinem mutata nutrirer; cum tamen ipsa minus sit cocta, quàm vt aptum esse nutrimentum queat. Iam si primum eorum omnium ortum consideres, planē videbis, nequaquam ex reliquorum trium permissione sanguinem gigni, sed illorum potius tanquàm peioris substantiæ à meliori separatione, tum diuersis membris diuersas ad se substantias trahentibus, tum caloris virtute heterogenea separante atque optimam à deterioribus substantiam repurgante. Quod si id esset sanguis, quod aduersarius contendit, opposito profus modo gigneretur: neque omnes simul existerēt, sed tres reliquos prius oporteret in iecore nasci, tum ex illis sanguinem permisceri. At quænam esset illorum trium humorum opifex causa? quomodo posset in iecore contineri? Certū enim est, viscus illud vim solam habere sanguinis procreatricem, huicq. soli humori amicam, reliquos alio amandari. Et vt ventriculus cibum mutat in chylum facibus separatis, ita chylum iecur magis coquendo in sanguinem cōmutare reliquis inde dilectis: hęc primū vel in ipsis mesenterij venis rubram quandam massam velut sanguinem inchoatum, deinde hunc ad perfectionem adduci tribus cæteris separatis.

D Nam in eo grauius peccat Turisfanus, quod sanguinem ait ex vena extractus in tres humores dissolui, quasi ex illis esset cōpositus. Non enim is in humores illos dissoluitur, sed j potius ex illo per repurgationem quandam feceruntur: neq. tres modō, sed quatuor omnino substantiæ separatur, sanguinisque natura à cæteris purgata, copiosior cōspicitur. Neque semper eadem sit in omni sanguine aliorum humorum separatio: sed abundantior vno, quàm alio tempore: & in vnus hominis sanguine magis, quàm alterius, & in aliquo etiam vix vlla. Vt non temerē fortasse dixeris, in impuro duntaxat & agrotantis corporis sanguine separationem eam esse, posseque tam purum & syncerum quempiam reperiri, vt vix sensilis secretio fiat.

E Verū quidquid sit, an non sanguis spiritui gignendo materiam supeditat, calorēq. natium fouet, quorum neutrum cæteri humores præstare possunt? An nō ipse aduersarij decreto ens quodpiam esset ex accidenti aggregatum? nec veram, sed solum sensus iudicio, & apparentem mixture ac compositionem haberet? an non necessario consequens esset, in venis frigidum potius, quàm calidum sanguinem esse: amarum potius quàm dulcem; atque idē nature ingratum, minimeque ad rescicienda & sustentanda corpora opportunum? Etenim duabus frigidis constaret

E iij

Humores
quatuor se-
paratis.

¶ Opinio.

partibus, pituita & melancholia, solumque haberet flava bilis calorem. Atque una illius pars pituitosa esset insipida; altera, que cholericæ esset; prorsus amara. Quis autem nescit, per exiguum humoræ amarum, vel maximam dulcis humoris quantitatem posse in amaritudinem trahere? Atqui certum est sapientum omnium decretum, solo dulci cuncta nutiri, sanguinemque dulcem esse & idè amicissimum naturæ propriumque animalis nutrimentum. Denique toti huic probationi tantquam clausulam accomodare placet argumentationem illam, qua Galenus in 2. de naturalibus facultatibus lib. cap. 9. præter tres alios humores atram bilem nostris inesse copioribus demonstravit. Numquid enim humor aliquis frigidus & siccus est, aliquis frigidus & humidus, alius calidus & siccus, nullus autem est, qui calidus sit & humidus: sed quarta temperamentorum coniugatio cum in reliquis omnibus habeatur, in solis humoribus deest? Atqui sanguis eiusmodi humor est, quem sapientes medici ac philosophi ex anni quidem temporibus, in vere potissimum, ex ætatibus in pueritia, ex regionibus in temperata, ex morbis in ijs, qui calidi sunt, & humidi, abundare censuerunt. Neque enim in hac una coniugatione claudicare naturam putauerunt. Hæc fermè Galenus.

QVO MODO RESPONDENDUM SIT ARGUMENTIS.

CAPVT X.

AT quibus tandem argumentis sententiam suam persuadere nobis conatus sit Turisanus, videamus. Multis sanè modis id confecisse se existauit. Primum enim si sanguis, inquit, esset quarta simplex substantia: puram eam venis inclusisset natura; minimeque permiscuisset cæteris, quæ amaræ, acidam, & insipidam reddunt, naturæque ingrata, que sanguine nutiri, & sustentari debet. Iam verò semper cum illis permixtus est sanguis, etsi putissimus quaratur: Et propterea quilibet sanguis in illas

2. dissoluitur. Alterum, quoniam ex vena extractus
3. non nisi in tres illas substantias dissoluitur. Tertium, quòd lac, quòd nil aliud est, quam magis coctus sanguis, in tres duntaxat substantias tribus illis persimiles separatur, in butyrum, serum, & caseum: butyrum est velut cholera, serum vt pituita,
4. caseus tanquam melancholia. Quartum, quòd tres solum superfluitates ab eo feceruntur, Hypostatica, aquea, & spiritalis seu cholericæ. Quòd si quarta esset substantia, quartam item superfluitatem adesse oporteret. Quintum, quòd nullum hæcenus inuentum est medicamentum, quo solus purgetur sanguis, atque à cæteris humoribus separaretur: cum tamen, vnde purgentur cæteri, abundè suppetat. Nimirum quoniam hi sunt inter se distincti, sanguis nõ itè ab illis diuersam habet substantiam. Sextum, quòd vt Galenus, quoque confirmat in 2. de febrium differentijs lib. c. i. ex alijs quidem humoribus putrescentibus oriuntur in nostris corporibus febres; tertiana ex cholera, quotidiana ex pituita; quartana ex melancholia, nulla verò ex sanguine: Qui si substantiam à reli-

A quis diuersam haberet, aliquam ipse quoque putrescens differentiam febris adferret.

Verum nihil omninò permouere nos debet isthæc huius hominis argumenta: Etenim vt primum illud, in quo de humorum permixtione differit, in proximum caput differam, in quo scorsim disputabo, an in venis cum sanguine humores cæteri permisceantur. Certe id, quòd in altero accipit, secus omninò habet. Non enim tres, sed quatuor substantiæ separantur: aut tres quidem à sanguine feceruntur, sed is velut quarta ab illis diuersa existit.

BLac porrò sanguis quidem est magis coctus, triplicique substantia constat, caseosa, serosa, pingui, ex qua butyrum efficitur. Sed pinguis & oleosa butyri substantia sanguinis naturam refert. Nullus enim aliorum humorum pinguis & veluti oleosus, præter sanguinem, qui totam alimenti pinguedinem ad nutriendum aptam continet. Quare ex hoc ipso sanguinis natura à cæteris planè diuersa cognoscitur. Sed si ex lacte de humoribus ratiocinandum sit (quod tamen negabit quispiam;) siquidem non eandem necesse est esse rationem materiæ, ex qua fit quidpiam; & eius, quod ex illa efficitur, flauæ bilis potius, quam sanguinis substantia desiderabitur: magisque consentaneè frigida & humidæ lactis naturæ. Serum verò etsi pituitosum videatur, extergendi tamen ventrifque subducendi facultatem propter acrimoniam habet. Quare duas planè substantias continet. Caseus crassam & terream substantiam retinet.

CTres item solæ superfluitates à sanguine separantur. Sed is est quarta substantia illis melior, totaque benigna & vtilis natura: quæ propterea nihil habet superflui, quod fecerri oporteat, præter tres illos humores, qui velut superfluitates & extrema illius sunt.

Hæc est causa, cur nullum vnquam inuentum sit nec inueniri medicamentum possit, quo is solus purgetur, etsi non desint, qui extare autem, sed minimè nobis notum. Neque enim is excrementum est: sed substantia sua totus naturæ vtilis & necessarius, vitæque alimentum & caloris domicilium. Duobus autem modis noxius effici potest. Aut quòd nimium abundet: aut quòd plus æquo humoribus cæteris permixtus, inquinatus, & infectus sit. Si copiosior abundet, incisione venæ minuitur. Sin infectus sit & minus syncerus, adhibitis ijs medicamentis syncerior & purior efficitur, quibus humores noxii cum eo permixti fecerunt atque ex corpore euocantur. Eademque medicamenta, quæ cæteros humores purgant, sanguinem quoque purgare existimantur: illos, quòd è corpore tanquam noxios euocent: hunc, quòd in corpore tanquam vtilem & necessarium cæteris euocatis puriorem reddant.

EDenique nec quarto huic humori propria deest febris. Nam vt ephemeram mittam, quæ eoduntaxat calefacto creditur excitari: In eodem ipso secundo de febrium differentijs libro cap. 9. an non autor est ille Galenus interpolatas alias quasdam eo putrescente fieri? Sed has simpliciores esse, quam illæ sint, quas cæteri humores commouent: accessioem verò proportionem tertiano præcipuè circuitu consistere. Ita sanè. Nam cum quidem ab externo calore putrescere posse, minimè dubitatur. Sed cum melioris & benignioris minusque pertinacis naturæ, sit

Lactis substantia quot.

Serum lactis quale.

Nullum medicamentum purgans sanum.

Febris quæ ex sanguine.